

Științe sociale

Atitudini

Acad. Gheorghe DUCA: «Trebuie schimbată atitudinea de sorginte proletară față de savanți și în general față de intelectuali»

Sfârșitul fostei și începutul actualei guvernări au fost puțin promițătoare, susține președintele Academiei de Științe a Moldovei. Fără retușuri, cenzură și figuri de stil - despre limba oficială, istoria națională și viitorul științei -, vorbește savantul și managerul Gheorghe Duca.

- Urmează a fi schimbate mai multe reguli gramaticale, fiind ajustate astfel normele limbii la cele din România. Când se vor produce aceste schimbări și unde vor fi publicate?

- Țin să precizez că nu este vorba de modificarea regulilor gramaticale, întrucât acestea sunt, practic, imuabile. Vă referiți, probabil, la introducerea în R. Moldova a modificărilor în ortografia limbii române, operate în 1993, prin Hotărârea Adunării Generale a Academiei Române, care prevăd revenirea la formele mai vechi, *ă și sunt*. R. Moldova, ca stat cu o populație titulară în proporție de 80% vorbitoare de limba română, urmează să se conformeze Hotărârii Academiei de la București, tot la fel precum statele în care limba franceză este limbă oficială se conformează normelor stabilite de Academia Franceză. În ceea ce privește ortografia limbii române în general, propunerea lingviștilor de la Chișinău este de a ne conforma normelor ortografice cuprinse în DOOM2 (*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a, București, 2005), altfel spus, savanții propun utilizarea formelor fără linioară: *vreo, vreun, nicio, niciun*. Acestea sunt, în fond, modificările ortografice propuse de savanții autorităților R. Moldova.

- Va exista o perioadă de tranziție la noile norme?

- Trecerea la noile norme ortografice nu va necesita, practic, niciun fel de mijloace financiare, întrucât industria tipografică modernă, inclusiv activitatea editorială, nu reclamă procurarea unor utilaje poligrafice suplimentare. Cu toate acestea, transpunerea în viață a noilor reguli ortografice se va realiza treptat. Lucrările aflate în prezent la edituri în proces tehnico-industrial, cu apariție în anul 2010, precum și cele în lucru redacțional prevăzute la predare la sectoarele tehnice ale editurilor în cursul acestui an, se vor tipări cu grafia folosită de autori; manuscrisele aflate în portofoliile editurilor, inclusiv cele depuse cu 4-5 ani în urmă, vor fi revăzute, publicațiile periodice vor trece complet la grafia cu *ă și sunt* până la data de 1 ianuarie 2011. Nu se va retipări nicio carte și nicio lucrare numai din motivele introducerii acestor norme ortografice. Toate documentele oficiale ale instituțiilor din Republica Moldova urmează a fi scrise cu *ă și sunt*, începând, cel târziu, cu data de 1 septembrie 2010. În învățământul preuniversitar, se va trece treptat la grafia cu *ă și sunt*, începând cu clasa I, conform dispozițiilor ce vor fi date de Ministerul Educației, care va încheia această trece-

re în decursul a doi ani. Firește, termenele de trecere la scrierea cu *ă și sunt* vor putea fi revăzute de fiecare minister în parte, dar credem că de fiecare dată se va ține seama de termenele rezonabile.

- Veți insista ca, în cazul modificării Constituției, denumirea limbii oficiale să fie conformă deciziilor Adunărilor Generale ale Academiei de Științe a Moldovei, adică să se numească română sau academicianii vor sta departe de politic?

- Datoria noastră, a savanților, este de a spune ADEVĂRUL, indiferent de conjunctura politică. În actuala Constituție, este scris un neadevăr, care dă foarte multe bătăi de cap. Prin Constituția actuală a Republicii Moldova, a fost legalizat glotonimul "limba moldovenească", fapt ce contravine flagrant legislației lingvistice adoptată în anul 1989 și "certificatului de naștere" al Republicii Moldova - Declarația de Independență din 27 august 1991, în care se arată că moldovenii din acest spațiu vorbesc Limba Română. Este un fapt arhicunoscut că majoritatea lingviștilor, filologilor, istoricilor și o bună parte a populației Republicii Moldova consideră că "limba moldovenească" este o invenție politică. Academia de Științe a Moldovei și-a exprimat opinia de mai multe ori în problema denumirii corecte a limbii noastre. Astfel, în "Răspunsul la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova privind istoria și folosirea glotonimului "limba moldovenească" din 9 septembrie 1994, specialiștii-filologi ai AȘM au spus ca articolul 13 din Constituție trebuie să fie revăzută, urmând a fi formulat în felul următor: LIMBA DE STAT (OFICIALĂ) A REPUBLICII MOLDOVA ESTE LIMBA ROMÂNĂ". Mai mult decât atât, la 28 februarie 1996, Adunarea Generală anuală a Academiei de Științe a Moldovei a adoptat o Declarație prin care a fost reconfirmată opinia științifică a specialiștilor filologi. Dacă în noua Constituție se va scrie ADEVĂRUL ȘTIINȚIFIC, atunci am rezolva foarte multe probleme devenite ridicole și i-am lăsa, totodată, "șomeri" pe neprietenii neamului nostru. Modificarea sau nemodificarea Constituției ține de competența clasei politice. Savanții și-au spus cuvântul în problema Limbii Române și politicienii trebuie să țină cont de poziția noastră. Spuneam și cu o altă ocazie: nu există loc de târg în problema Limbii Române, care este însăși ființa noastră națională. Limba este sufletul unui neam și pentru ea niciun sacrificiu nu este prea mare...

- Un alt subiect discutat în contradictoriu și unde se intersectează într-un mod nefericit politicul cu

știința este istoria. Care este poziția AȘM: merita să fie schimbate manualele de istorie integrată și să revenim la istoria românilor, sau reforma a fost bună?

- Întrebarea trebuie adresată mai degrabă istoricilor și funcționarilor de la Ministerul Educației. În domeniile în care activez eu, ambele legate de chimie, lucrurile sunt în ordine și bine puse la punct: albul este alb și negrul este negru, fără ca să permit studenților să "adapteze" știința la "culorile" guvernării! Cuvântul "nefericit" din întrebarea dvs. ilustrează cu vârf și îndesat situația jenantă din R. Moldova. Proiectul european "Istoria integrată", nobil ca intenție, a fost unul excesiv de politizat de guvernarea din R. Moldova, de aceea, consider aceste manuale eșuate. Academia de Științe a Moldovei nu a participat la elaborarea lor. Ca savant, voi respecta poziția adoptată în mod unanim de istoricii profesioniști. Va fi obligat să se conformeze și statul. Părerea mea este că nu are importanță cum se va numi acest curs de istorie națională, contează ca aceste manuale, revăzute sau noi, să conțină istoria adevărată a Moldovei, Transilvaniei și Munteniei, cu care avem un trecut istoric comun. În acest curs de istorie națională, REPUBLICA MOLDOVA trebuie să constituie un capitol aparte sau un manual cu titlul "Istoria Republicii Moldova din 1991 până în prezent". Recomand, deci, tuturor politicienilor să se conducă de principiul biblic: ADEVĂRUL NE VA FACE LIBERI.

- Cum se împacă omul de știință Gheorghe Duca cu managerul Gheorghe Duca - președinte al

Academiei de Științe? În care postură vă simțiți mai confortabil?

- Se împacă foarte bine, dacă ținem cont de vorba lui Mihai Eminescu că "administrația este tot o știință". Știința ca atare, preocupările științifice sunt o vocație și această meserie o practic de pe băncile Universității, ca să nu mai vorbesc de faptul că pasionat de chimie sunt din adolescență. Fără falsă modestie, voi menționa că anume datorită muncii asidue, a perseverenței, am obținut rezultate recunoscute în R. Moldova și peste hotare, unde sunt predate cursuri după manualele mele. Am în vedere rezultatele obținute pe cele două dimensiuni ale activității mele: cercetările în domeniul chimiei și cel al chimiei ecologice. Sunt fondatorul Școlii de Chimie ecologică din țara noastră, Școală recunoscută la Moscova și București, Berlin și Alma-Ata, în alte Centre științifice ale lumii. Vă spun cu mândrie că am pregătit 13 doctori în științe, în care am pus mult suflet și mari speranțe pentru viitorul R. Moldova.

Cât privește managementul, este o preocupare complementară, dar necesară. Or, fără un management eficient nu poți asigura condiții optime pentru cercetare. Sigur că această activitate administrativă îmi ia mult timp, îmi cere o angajare totală, deseori în detrimentul cercetărilor științifice personale, dar nu cred că există o bucurie mai mare decât să-ți ajuți colegii. În context, aș menționa doar unul dintre rezultatele activității de manager - elaborarea și implementarea Codului cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova, care a stăvilit degradarea științei în țara noastră. Mențio-

nez, totodată, că știința administrării nu se învață din cărți, ci în baza experienței. În acest sens, funcțiile deținute anterior mi-au fost de real folos: deputat, președinte al Comisiei parlamentare pentru cultură, știință, mass-media, tineret și ministru al Ecologiei, Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului.

- Într-un interviu acordat recent, ați declarat niște salarii deloc mici de la AȘM. Sunt acestea, dar și perspectivele pe care le oferiți, suficiente pentru a determina cercetătorii talentați să lucreze acasă?

- Țin să subliniez faptul că salariile propriu-zise ale cercetătorilor și cele ale personalului din domeniu nu sunt nici pe departe mari sau suficiente, acestea fiind reglementate de grila de salarizare a sferei bugetare. În ultimii ani, salariile au sporit totuși, în special datorită creșterii cuantumului indemnizațiilor de membru titular și membru corespondent al AȘM, de doctor și doctor habilitat. O altă sursă de venit este participarea cercetătorilor în programele naționale cu proiecte interdisciplinare. În prezent, în aceste proiecte sunt antrenate peste 4000 de cercetători.

În ceea ce privește tineretul, pentru a-l "molipsi de cercetare", acordăm de trei ani granturi de cercetare pentru doctoranzi și tineri cercetători cu titlu științific în vârstă de până la 35 ani. O altă măsură este condiționarea finanțării bugetare a proiectelor cu prezența tinerilor în grupul de cercetători. Atractive pentru tineri sunt și bursele de excelență oferite doctoranzilor, deschiderea studiilor la masterat în Universitatea Academică. Cu regret, nu am reușit să oprim exodul tinerilor cercetători, dar efectele benefice se văd. Dacă în anul 2004, când am preluat conducerea AȘM, tinerii cercetători constituiau 7%, acum proporția este de 30%, iar în unele institute chiar 50%. Sperăm că în această vară vom semna Acordul de integrare a savanților autohtoni în comunitatea științifică europeană, prin intermediul

Programului Cadru 7 al Uniunii Europene, ceea ce înseamnă accesul la fonduri substanțiale pentru cercetătorii talentați din R. Moldova. O sursă pentru salarii sau venituri consistente va fi și participarea savanților noștri cu proiecte solide în colaborarea cu Comitetul Științific al NATO. Prin urmare, începem să culegem roadele unei munci colective de șase ani de zile. Precum am mai afirmat-o, dacă în statul acesta, peste tot, oamenii potriviți ar fi la locul potrivit, în numai câțiva ani R. Moldova poate deveni o Elveție Est-europeană de toată frumusețea. Începând cu anul 1988, am activat mai mulți ani în Occident, în calitate de profesor universitar, și cunosc bine situația, de aceea, nu îmi este frică să fiu optimist în probleme economico-politice. Omul este resursa noastră cea mai prețioasă și acesta poate face minuni, dacă statul știe să-i creeze oportunități.

- Liceul pentru copii dotați este pe măsura așteptărilor dvs.? În cât timp credeți că acesta ar putea să devină un etalon de calitate în materie de educație?

- Având în vedere aspirațiile eterne spre ideal, probabil, nicio instituție nu poate atinge 100% din ceea ce și propune. Contează însă tendința și atingerea obiectivelor prioritare. La moment, constatăm cu satisfacție că ideea de identificare a copiilor care manifestă performanțe intelectuale deosebite și de creare a condițiilor optime pentru manifestarea acestora a prins contur. Suntem plăcut surprinși de atmosfera "academică", care persistă în incinta instituției. Deși elevii provin din medii sociale și localități diferite (circa 80 % sunt din afara orașului Chișinău, elevi din familii vulnerabile), totuși, pe toți îi unește aceeași aspirație genetică de a face carte. În aceasta ordine de idei, sunt încredzător vizavi de viitorul instituției, deoarece avem din start cele mai importante pre-condiții - dorința sinceră a elevilor de a deveni cercetători, profesio-

nalismul cadrelor didactice și condiții de studii de înviadat. Pot spune că, la această etapă, Liceul poate oferi deja unele etaloane demne de urmat. Aș menționa nivelul de implicare a Consiliului Școlar în procesul de organizare a procesului educațional, sistemul de evaluare, cooperarea cu savanții Academiei de Științe a Moldovei, dar chiar și unele mici particularități, precum ar fi utilizarea sistemului de operare LINUX ca platformă educațională de bază. Toate acestea împreună fac Liceul deosebit. Recunosc, mi-am propus de la bun început să le dau acestor copii ceea ce nouă ne-a lipsit în perioada sovietică - educație europeană, libertatea de gândire, de acțiune și șanse reale de a se impune nu numai acasă, ci și în plan mondial. Sper să trăiesc și să prind ziua în care Chișinăul va obține măcar un Premiu Nobel pentru Știință.

- Ați spus recent ca avem nevoie de schimbări atât în societate, cât și în economia societății. Despre ce schimbări ar fi vorba și cum pot oamenii de știință să contribuie în acest sens?

- 1. Este necesară asigurarea stabilității legilor adoptate, iar atunci când sunt făcute anumite schimbări, modificări, să fie operate cu mare precauție, ca să nu afecteze negativ business-ul, investițiile.

2. O atitudine nouă față de instruire. În UE acest proces a fost numit Triple-L - de la LLL - *Long Life Learning*.

3. O definitivare a priorităților naționale, cu consolidarea unei idei naționale. În opinia mea, ideea națională nu va apărea peste noapte, în baza unor decizii politice, dar unele decizii politice înțelepte vor avea un rol esențial în susținerea unui proiect național lansat de elita intelectuală.

4. O atitudine nouă și specială față de antreprenori. Statul trebuie să-i trateze nu ca pe niște "speculanți", ci ca pe oameni gospodari, pragmatici, care contribuie esențial la dezvoltarea țării.

Aceste necesități sunt primare. Altele vor fi necesare după ce începem a le satisface pe cele patru menționate mai sus.

- Domnule președinte, ce ziceți, ar putea apărea din partea savanților vreă idee care ar schimba Republica Moldova?

- Ar putea fi nu numai una, dacă ar avea cine ne asculta și, mai ales, cine ne auzi. Dacă, din 1989 încoace, inițiativele savanților ar fi contat, eram de mult în Uniunea Europeană. Sfârșitul fostei și începutul actualei guvernări au fost puțin promițătoare. Ca să apară un proiect național mobilizator, trebuie create câteva condiții elementare, care lipsesc, din păcate, în R. Moldova. În primul rând, trebuie schimbată atitudinea de sorginte proletară față de savanți și în general față de intelectuali. Expertii Academiei de Științe a Moldovei trebuie consultați în toate problemele vitale ale societății și soluțiile nu vor întârzia să apară. În al doilea rând, statul trebuie să creeze condiții care să stimuleze nu leneșii și mediocritatea, ci omul gospodar, priceput, cărturar, profesionist. Altfel spus, omul trebuie remunerat după merit. Exodul creierilor din R. Moldova este legat în mare măsură de cele două elemente de mentalitate postsovietică amintite mai sus. În condițiile schimbărilor rapide e complicat să facem anumite previziuni, dar există domenii capabile să determine saltul economic în următorii ani. Aceste domenii sunt: nanotehnologiile, explorarea energiei regenerabile, biotehnologiile ș.a.

Academia de Științe a Moldovei optează pentru edificarea unei societăți și a unei economii bazate pe cunoaștere și va promova intens ideea inovării și a excelenței. Aceasta înseamnă să știm să ne rezervăm un loc în viitor ca stat. Noi ne vom putea schimba esențial viața doar dacă vom ști să facem ceva mai bine decât alții. Ca țară, trebuie să facem ceva mai bine decât alte țări.

Interlocutor: **Ion TOMA,**
portalul www.allmoldova.com